

X60-X84

Suicid som “mekanism”.

David Lundmark

Examensarbete bildkonstnär
(YH), Fotografi Yrkehögskolan Novia

Jakobstad 2022

EXAMENSARBETE.

Författare: David Lundmark

Utbildning och ort: Bildkonstnär (YH), Jakobstad

Inriktning: Fotografi

Handledare: Emma Westerlund, Lars Rebers

Titel: x60-x84, Suicid som mekanism.

Datum: 18.03.2022 Sidantal: 17

Bilagor: 1

Abstrakt

Projektets syfte var att i foto och text berätta om vad självmord innebär. De specifika sociala relationer som människor har till den person som begår självmord skapar olika konsekvenser.

Att visa hur suicid som "mekanism" fungerar, öppna för diskussion samt visa hur vi alla existerar i ett sammanhang tillhör syftet.

Den metod som tillämpats har varit forskande, öppet och "intuitivt".

Personliga möten med människor. Kontakter med arbetsplatser och chefer för att få tillgång till personalens berättelser. Bildbearbetning, bildurval och genomgång och redigering av intervjuer har skett löpande under projektets gång. Kurslitteraturen har genomsyrat projektarbetet och projektets inriktning har varit *kritisk realism* (jmf. Bhaskar 1998).

Genomförandet av projektet inleddes med ett förutsättningslöst sökande efter människor att fotografera och intervjua. Detta arbetssätt ledde vidare och gav uppslag till ytterligare kontakter. Fotografering och intervjuer har i många fall föregåtts av ett flertal telefonkontakter för att bygga upp förtroende och skapa trygghet hos den som ska fotograferas och intervjuas. Förtroende var av yttersta vikt för ett projekt där bilderna skulle förmedla känslor, sinnesstämningar och "upplevelse".

Resultatet av arbetet synliggör hur vi alla är förenade och beroende av varandra. Vi är trådar i en gemensam social väv och vi påverkas alla av ett självmord, på ett eller annat sätt. Det handlar om släktskap och vänskap men även hur olika yrkeskategorier involveras i vårt liv och vår död. Förhoppningen är att resultatet av projektet kan vara till nytta för människor och även för organisationer som arbetar med att förhindra självmord.

Abstract

The purpose of the project was to tell in photo and text about what suicide means. The specific social relationships that people have with the person who commits suicide create different consequences.

To show how suicide as a "mechanism" works, open to discussion and show how we all exist in a context is part of the purpose.

The method applied has been researching, open and "intuitive".

Personal meetings with people. Contacts with workplaces and managers to gain access to staff stories. Image processing, image selection and review and editing of interviews have taken place continuously during the project. The course literature has permeated the project work and the project's focus has been critical realism (cf. Bhaskar 1998).

The implementation of the project began with an unconditional search for people to photograph and interview. This approach led further and provided suggestions for further contacts. Photography and interviews have in many cases been preceded by several telephone contacts in order to build trust and create security for the person to be photographed and interviewed. Confidence was of utmost importance for a project where the images would convey emotions, moods and "experience".

The result of the work shows how we are all united and dependent on each other. We are threads in a common social fabric, and we are all affected by suicide, in one way or another. It is about kinship and friendship but also how different professional categories are involved in our lives and our deaths. The hope is that the result of the project can be useful for people and for organizations that work to prevent suicide.

Innehåll.

1	<i>Inledning och bakgrund.....</i>	1
2	<i>Syftet.....</i>	2
3	<i>Processen.....</i>	3
4	<i>Etiska rekommendationer.....</i>	6
5	<i>Analys.....</i>	9
6	<i>Bilderna.....</i>	10
7	<i>Slutord.....</i>	14
8	<i>Referenser.....</i>	16

1 Inledning och bakgrund.

Själv mord är den vanligaste dödsorsaken bland män i Sverige mellan 15 och 44 år (Karolinska Institutet, 2020)

För att klassificera dödsfall används det internationella sjukdomsklassifikationssystemet (ICD). Är suicidavsikten uppenbar används diagnoskoderna för avsiktlig självdestruktiv handling (X60– X84). När suicidavsikten är osäker används diagnoskoder för skadehändelse med oklar avsikt (Y10–Y34). Statistiken redovisar antingen enbart säkra suicider eller säkra och oklara suicider sammanslaget. Folkhälsomyndigheten redovisar statistik för säkra suicider (X60–X84) om inget annat anges. (Folkhälsomyndigheten 2020)

För mig blev självmord en förfärande verklighet för två somrar sedan då en nära släkting helt oväntat tog sitt liv. Han hängde sig en ljus sommarnatt ute i sin stuga som ligger granne med vår och det var min mamma som hittade honom. Plötsligt var allt kaotiskt. Min mamma, som hittat honom hängande i redskapsboden, frun och de tre sönerna, andra släktingar och vänner alla blev fruktansvärt förtvivalade och chockade. Hans fru fick vad som nog kan betecknas som ett psykiskt sammanbrott. En av sönerna befann sig utomland, han fick veta vad som hänt via telefon, det var min mamma som ringde honom. Sönerna reste omgående hem och fick ta hand om både sin egen mamma och sin nittioåriga farmor som var helt förkrossad. Snart anslöt också en faster och en kusin som flög upp från södra Sverige.

Själv mordet väckte så många motstridiga känslor, djup sorg men även skuld känslor och stundtals en ilska som är svår att förklara. Hur kan man vara arg på någon som tagit sitt liv? Frågorna blev allt fler. Varför såg vi inga tecken som förebådade självmordet och kunde vi ha gjort något för att förhindra det? Varför sa han aldrig någonting om hur han mådde? Varför gjorde han det? Var han sjuk, förtvivalad eller förvirrad? Hur kunde han göra något så brutalt mot sig själv, hur kunde han göra dem han älskade så illa, hur kunde han göra det här mot oss? Plötsligt stod vi inför gåtor som aldrig får en lösning. Tankarna och frågor utan svar kommer alltid att finnas där. Känslan av sorg, tomhet och saknad likaså.

Händelsen kändes som om någon kastat en sten i vattnet. Först ett stort plask när stenen träffar vattenytan, sen det kaotiska vattenstänket och sedan ringarna på vattenytan som breder ut sig, först ganska små, tätt ihop, sedan sprider sig ringarna allt längre ut och blir allt större och glesare för att slutligen dö ut. När mamma öppnade dörren till redskapsboden den där juli morgonen inleddes en räkka med händelser som kom att involvera många människor av många olika kategorier.

Min pappa ringde 112 och berättade vad som hänt. Polisen ryckte ut och även ambulansen med ambulanspersonal som tog hand om den döda kroppen och körde den till bårhuset. Rättsläkaren, som senare obducerades kroppen, begravningsentreprenören och alla andra yrkeskategorier som involverades.

För mig synliggjorde självmordet alla de osynliga trådar som binder oss samman och den mängd av kontakter som finns mellan människor i vårt samhällssystem. Många människor blev på ett eller annat sätt berörda, involverade och påverkade av den sorgliga och upprörande händelsen som min släktings självmord var.

Inom ett år tog två andra människor i min bekantskapskrets också sina liv. Dessa händelser bidrog till att jag fick en omvälvande upplevelse och insikt om att döden inte bara är slutet på ett liv, det är början till mycket annat. Där finns ju sorgen, förtvivlan och saknaden men plötsligt finns det också så många praktiska saker som måste ordnas upp mitt i all sorg och förtvivlan. Begravningen ska arrangeras, kista ska väljas, blommor och musik likväl. Försäkringsbolag och banker meddelas, bouppteckning genomförs och även andra myndigheter kontaktas. Någons företag måste avvecklas, båten ska säljas och kanske bilen, stugan måste byggas färdig och när ska vi orka ta itu med alla kläder som hänger i garderoben? Och den låsta mobiltelefonen? Fanns det något sista meddelande där? Facebookkontot...hur stänger vi ner det? Alla praktiska detaljer som lämnats kvar och som vi levande måste ta itu med trots all sorg och saknad.

Till de rent yrkesmässiga kontakterna tillkommer också de människor som kände min kusin, de som inte kände honom personligen men som hört talas om vad som hänt. Alla fick på ett eller annat sätt förhålla sig till hans självmord. Grannar, gamla klasskamrater, arbetskamrater, någon som själv upplevt något liknande och av den anledningen ville ta kontakt med familjen osv. Många blev berörda. En obekant kvinna tog kontakt för att berätta om sin son som tagit livet av sig, någon annan ringde för att tala om att han för många år sedan arbetat tillsammans med min döde kusin och att han tyckt mycket om honom.

En tid efter självmordet var vi alla i vår stuga och i stugan intill fanns den dödes familj. Familjen och släkten var samlad. Det kändes tryggt.

2 Syftet.

Jag ville i en serie fotografier berätta om vad självmord betyder, inte bara för den som tar sitt liv utan också för alla oss andra som finns kvar. Syftet var att öka förståelsen och visa vilka händelser som sker av suicid som mekanism. Jag ville öppna för diskussion kring det svåra ämne som det är. Jag ville visa hur vi alla existerar i ett sammanhang, att varje död påverkar de levande på något sätt.

Jag ville visa vilka konsekvenser som suicid har för olika människor men också hur de konsekvenserna kommer ur de specifika sociala relationer som människor haft till den person som tagit sitt liv.

Jag ville förmedla känslan av uppriktighet. Att visa alla känslor som är förknippat med ett självmord. De kaotiska känslorna, sorgen, gåtorna, frågorna och kanske även ilska. Min förhoppning är att mitt arbete kan vara till nytta för människor och även för de organisationer som arbetar med att hjälpa människor som ser självmordet som den enda möjliga utvägen ur en svår situation.

Varje år dör ca.1500 människor i Sverige av självmord, det är ett samhällsproblem som inte synliggörs i vare sig media eller på annat håll. När mitt arbete är klart är

tanken att sprida det till organisationer och människor som arbetar för att minska antalet självmord. En förhoppning jag har är att en del politiker också kan ta till sig materialet.

3 Processen.

Den sommaren fotograferade jag mycket utan att egentligen veta varför. Kanske var det från början ett sätt att bearbeta den tragiska och upprörande händelse som drabbat våra familjer, kameran kändes som en hjälp för mig att få perspektiv på händelsen och fotograferandet kändes som något som förde oss nära varandra, vi som var en del av det som hänt. Så småningom ändrades dock mitt fokus. Från att i första hand handla om det som låg så nära mig själv kom min insikt om hur vi alla är sammankopplade och hur döden påverkar oss att spela en allt större roll. Det fick mig att se ett större sammanhang och nu ville jag genom fotograferandet visa hur vi människor "hänger ihop" på olika sätt, yrkesmässigt, känslomässigt, socialt, ja på en mängd olika sätt är vi alla sammanvävda med varandra. Jag vill inte "bara" berätta om min kusins självmord, jag vill bredda synen på både självmord och vår plats i gemenskapen. Jag vill synliggöra vårt gemensamma ansvar, vår gemensamma uppgift i samhället. Att ta vara på varandra. När jag då fick tipset om att man kunde läsa en Bachelor i fotografi vid Yrkeshögskolan Novia, Jakobstad Finland så förstod jag att det var ett utmärkt tillfälle att genomföra mitt projekt. Det visade sig växa till något större. Under processen insåg jag ganska snart att jag måste bredda detta och försöka göra en bok och en utställning. Den största delen av mitt examensarbete har kretsat runt själva processen.

Idén om vad projektet skulle innehålla växte fram allt eftersom tiden gick och jag fick ett vidare perspektiv på både själva händelsen och vad det fört med sig. I början trevade jag mig fram, försiktigt och sökande, rädd att störa eller hamna fel i mina kontaktförsök. "Gräv där du står", det var min utgångspunkt, men jag ville gräva försiktigt. Sökandet och förtroendebyggandet har varit väldigt viktigt. Jag har varit tvungen att arbeta inkännande och finkänsligt men samtidigt har jag också varit tvungen att lyfta det som varit jobbigt. Processen för examensarbetet har växt ihop med processen att handskas med upplevelsen i sig.

Jag började med mina släktingar. Jag trodde att det skulle bli svårt, att de skulle tycka att jag gjorde intrång i deras sorg, att jag skulle upplevas som påflugan och klumpig. Jag trodde att jag skulle göra saken värre men när jag kom i gång med intervjuandet och fotograferandet överraskades jag av den generositet och öppenhet jag möttes av. De släppte in mig i sina tankar och känslor och vi upplevde nog från båda håll att det kändes bra att prata om händelsen och även att bli fotograferad i samband med det. Jag fick också tips av både vänner, bekanta och släktingar om andra människor som på ett eller annat sätt hade erfarenhet av självmord och i flera fall ledde det till kontakter om jag så småningom kom att ha nytta av.

I mitt examensarbete ville jag använda mig av *kritisk realism* som teoretisk referensram. *Kritisk realism* är ett begrepp som jag har svårt att definiera på ett enkelt och kortfattat sätt men en av de grundläggande teoretiska utgångspunkterna i kritisk realism är att självmord är en "mekanism" som ger upphov till olika händelser och reaktioner inom olika sociala kontexter (jfr Bhaskar 1998). Det handlar, bland annat om, att sociala regler, mekanismer och strukturer är skapade av människor och är därför föränderliga och skiljer mellan kulturer, grupper och individer. En teori inom kritisk realism är att ting och händelser har primära egenskaper. Ting kan vara tunga, blå eller smaka surt. Händelser kan beskrivas objektivt, ex. "bil och buss krockar", en beskrivning av vad som rent faktiskt händer. *Kritisk realism* hävdar att våra sinnen är begränsade och ofullkomliga och att vår upplevelse och förståelse av verkligheten är beroende av kunskap om vad vi just då ser och upplever. Man måste ha kunskap för att förstå verkligheten, då kan vi referera till tidigare händelser och upplevelser av både ting och upplevelser, vi kan jämföra och dra slutsatser. Därför måste vi alltid vara öppna för nya insikter och tolkningar som kan betyda att ting och händelser visar sig vara något annat än vad vi trodde från början.

När jag inledde mitt projekt tog jag kontakt med en forskare inom ämnet etnologi. Jens Lindberg, Umeå universitet, och då insåg jag att mitt projekt har kopplingar till ämnet etnologi. Förklaringsmodellerna i teorin hjälpte mig med intervjuarbetet och i bildurvalet.

Kritisk realism synliggjorde hur vi människor är förenade och förgrenade. Hur olika sociala trådar löper samman och hur jag i bild och text kan skildra hur självmord påverkar oss alla beroende på de omständigheter som råder vid tillfället. Det handlar om relationer i familjer men också om rent yrkesmässiga åtaganden. Ibland kan det vara av rent professionell karaktär, osentimentalt och torrt men visar ändå på att vi alla hör samman på ett eller annat sätt. Genom att under projektets gång kunna återkoppla till *kritisk realism* hjälpte mig att hålla fokus på vad jag ville berätta.

För att förenkla processen satte jag upp en referensram. Premissen är att personen som porträtteras ska ha kommit i kontakt med självmord i sitt yrke eller som anhörig. Vem som begått suicid är i just detta sammanhang inte relevant. Efter den lite trevande starten med anhöriga, släktingar, vänner och bekanta började jag sedan leta efter yrkesgrupper och liknande som jag tänkte kunde komma i kontakt med självmord. En vän till familjen hade under period jobbat på självmordslinjen så jag började med henne. Vi bokade tid för intervju och fotografering. Att vi pratade om självmord gjorde att fler ingångar öppnades, ganska snabbt in i intervjun så fick jag uppslag på fler personer att fotografera och genom detta samtal öppnades projektet upp alltmer. Detta blev nu mitt arbetsätt.

Jag bokade in fotografering med en tunnelbanechaufför. Han berättade om svårigheterna i yrket och hur det rent praktiskt går till efter att en människa hoppat framför tåget. Han beskrev räddningstjänstens speciella verktyg som är framtagna för att kunna lyfta en tunnelbanevagn om någon ligger fastklämd under. Även verktyg och metoder för att hantera och förhindra självmord lade också till en dimension till projektet - som jag dock sedan valde bort. Tanken var från början att detaljbilder på självmordshinder, verktyg och utrustning som används vid suicid skulle fungera som

”pausbilder” men jag insåg att detta mer skulle störa än att tillföra något. Jag ville synliggöra kopplingarna mellan människor och då kändes detaljbilderna förvirrande i sammanhanget.

I en annan intervju framkom att det i Stockholm fanns speciella ambulanser som ryckte ut vid pågående suicid. Jag tog kontakt med företaget som sköter ambulanssjukvården i Stockholm och som har två akut psykbilar. Där fick jag en kontakt till. En av chaufförerna kom med i mitt projekt.

I början underskattade jag hur mycket tid jag var tvungen att lägga ner för att genomföra vissa bilder. En del människor har jag haft kontakt med i över ett års tid innan själva fototillfället och intervjun ägt rum. Det har varit tålamodsprövande men i många fall värt all väntan. Bilden på mannen och kvinnan utanför bårhuset är ett exempel på ett sådant möte. Jag fick tipset om den så kallade Politivagnen av min bror, som arbetar som polis. Politivagn har kontrakt med polisen och uppdraget är att hämta människor som dött, i olyckor, självmord och andra dödsfall där polisen tillkallats. Jag tog kontakt med ägaren, Östen, som startade och själv även jobbar på Politivagn. Vi hade mejl och telefonkontakt under många månader utan att vi kunde boka en tid som passade - och sen blev Östen sjuk. Jag var då övertygad om att det nog inte skulle bli någon intervju eller fotografering men tänkte att jag ändå inte skulle ge upp, jag gav honom tid att tillfriskna och till slut ringde Östen upp mig och sa att jag kunde få fotografera honom och hans fru, som också arbetar på Politivagn. De hade båda varit sjuka men var nu friska och jobbade som vanligt. Intervjun hade jag sedan länge gjort på telefonen, nu handlade det om fotograferingen. De ville bli porträtterade utanför intaget till rättsmedicin på Karolinska samma kväll. Jag satte mig i bilen och körde dit. Det var mörkt ute så jag använde ljuset från bårbilen som ljuskälla. Jag bad dom att stå utanför bilen sen fotograferade jag.

Efter fotograferingen stod vi ute på parkeringen och pratade i flera timmar om jobbet, om döden och livet i stort. Vi pratade länge om hur man förhåller sig till döden. Eftersom döden är något de flesta av oss är rädda för var jag intresserad av hur dessa två människor hanterade den många gånger skrämmande verklighet de så ofta möter i sitt jobb, Östen och hans fru möter ju döden dagligen, inte sällan i dess mest skrämmande form.

Jag ville tidigt i projektet fotografera en liksanerare eftersom det är den yrkesgruppen som får städa upp resterna av ett fullbordat självmord. Jag letade upp ett företag som sysslade med detta i Stockholmsområdet. Ägaren hade tidigare figurerat en del i media och själv tidigare arbetat som liksanerare. Jag ringde och pratade med honom och vid en första kontakt lät han väldigt positiv, vi skulle höras längre fram då han hade mycket att göra för tillfället men vid senare kontakt blev han mer och mer svävande i sina svar vilket gjorde att jag tappade modet lite och slutligen insåg jag att han inte var intresserad. Så här i efterhand när jag fått lite perspektiv på saken inser jag att jag skulle ha släppt honom på ett tidigare stadium när jag märkte att det strulade men det är ju en erfarenhet som kan vara till nytta också och en övning i tålamod och förmåga att behålla lugnet i en pressad situation.

Trots svårigheterna med just den personen gav jag ändå inte upp och lyckades till slut komma i kontakt med en annan firma som också sysslade med liksaneringar. Från

första kontakt tog det 3 månader innan jag till sist kunde genomföra intervjun och ta bilden till projektet. Vi hade bokat in en tid för fotografering, en onsdag, men sent veckan innan den onsdagen såg jag av en slump att jag tidigare fått ett mejl att fotograferingen måste flyttas och ny tid var dagen efter jag just fått syn på mejlet. Det hade tydligen blivit ändringar i tidsschemat. Jag packade väskan och åkte ut till adressen där dödsfallet skett, en förort till Stockholm.

En av sanerarna mötte mig i dörren till lägenheten, han hade en kanelbulle i handen som han tagit en tugga ur. Det låg mattor på golvet i hallen som han lagt ut för att täcka resterna av blod och hår. En kvinna hade tagit sitt liv i hallen och sedan blivit liggande i ungefär en vecka innan någon hittade henne. Vi gick ut på balkongen där jag gjorde intervjun medan de andra sanerarna städade i lägenheten. "Golvet måste bytas" sade någon när han lyft på en av mattorna i hallen.

Steg för steg har jag närmat mig människorna som deltar i projektet. Det har varit tidskrävande och ibland har jag trott att jag misslyckats men plötsligt har allt fallit på plats, kontakt har etablerats och jag har både fotograferat och intervjuat folk som i början varit ytterst tveksamma inför att ingå i projektet. En del har jag ringt och pratat med i månader innan de till slut valt att ställa upp och det har varit en känslig och skör process.

4 Etiska rekommendationer.

Många missuppfattning och myter om självmord har synliggjorts under arbetets gång. Jag letade efter en spårvagnschaufför för att intervjua och fotografera. Först försökte jag gå genom facket och blev då ombedd att prata med en inom facket högt uppsatt person. Han förklarade att deras medlemmar inte ville ställa upp och prata om självmord., enl. honom är policyn att inte prata om saken överhuvudtaget eftersom "människor då kanske blir inspirerade att själva begå självmord". Fackrepresentanten gjorde sig förmodligen till talesman för en hel yrkeskår utan att ha frågat medlemmarna, det var hans egna åsikter och fördomar som kom till synes. Att det är riskfyllt att uppmärksamma självmord, att man inte ska tala eller skriva om det är en uppfattning som delas av många människor, även bland journalister kan finnas den åsikten, jag anser att detta är en missuppfattning av bland annat WHO:s rekommendationer.

I WHO:s rekommendationer till journalister står följande:

- Ta tillfället i akt att informera allmänheten om självmord
- Undvik sensationsspråk eller språk som normaliserar självmord eller presenterar det som en lösning på problem
- Undvik framträdande placering och undvik upprepning av berättelser om självmord

- Undvik att beskriva metoden som användes för ett fullbordat självmord eller för självmordsförsök
- Undvik att använda detaljerad information om platsen där självmordet eller självmordsförsöket genomfördes
- Försiktighet bör iakttas vid rubriksättning
- Använd foton och videobilder varsamt
- Var speciellt noggrann vid rapportering kring kända personers självmord
- Visa varsam respekt för de efterlevande och andra berörda
- Ge information om var hjälp finns
- Var uppmärksam på att även mediefolk själva kan vara direkt eller indirekt berörda och därmed mer eller mindre sårbara och påverkade av berättelser om självmord

Allt handlar om *hur* man rapporterar om självmord. Inte *att* man gör det!

I mitt jobb som journalist måste jag förhålla mig till pressetiska regler. I dessa går att läsa följande: ”*Iaktta stor försiktighet vid publicering av självmord och självmordsförsök särskilt av hänsyn till anhöriga och vad ovan sagts om privatlivets helgd*”. (Journalistförbundet 2020)

Självmord är alltför ofta förknippat med skam, skuld och tabu, ett självmord i familjen är inte något man gärna berättar om men självmord är ett samhällsproblem som inte minskar för att media inte rapporterar om det. I dag ligger fokus på skjutningar, det gör sig bra i rubriker och skapar sensation, rädsla och upprördhet bland befolkningen. Uppmärksamheten och upprördheten över den stora mängden självmord är obefintlig vilket nog delvis beror på att ingen vet – eftersom rapporteringen också är i stort sett obefintlig. Ca 1500 personer tar sitt liv årligen. 44 personer dog i skjutningar 2021 (*Polisen statistik, 2021*). Självmord betraktas som en privat angelägenhet, någonting “inom familjen” och därför måhända ointressant för läsarna, och på grund av uppfattningen att det är farligt att skriva om. Men med tanke på att så många berörs av självmord, både familjer, släktingar, vänner och även yrkesverksamma så är det ett samhällsproblem som borde uppmärksammas i betydligt högre grad än vad som görs. Organisationen **Suicide zero** som arbetar förebyggande mot självmord menar att undermålig rapportering av självmord i media bidrar till att befästa stigma och tabu. När media inte rapporterar händer inte lika mycket politiskt. (*Suicide Zero, 2020*).

Intervjuerna har hjälpt mig att avliva myter och feluppfattningar som jag själv haft om självmord. Att få prata med människorna som möter detta dagligen och är utbildade att möta självmord har varit nyttigt. Det har också hjälpt mig i mitt projekt och fått mig att känna mig tryggare ju längre projektet fortskridit. Nu när jag pratar med människor om självmord har jag betydligt mer kött på benen än jag hade i början av projektet.

Tidigt i processen fick jag många tips att vända mig till en organisation för att få hjälp med projektet, bland annat hjälp att hitta folk som kunde tänka sig att vara med. Jag tänkte först att det var en bra idé men tänkte också att jag kan ju göra det sen, om jag får svårt att hitta människor som passar till projektet. Av egen erfarenhet vet jag dock att det finns vissa risker med att gå via organisationer. Man kan bli påverkad av deras egen agenda och sätt att se på saker och jag ville ha ett öppet förhållningssätt till

projektet och eftersom det ena mötet efter det andra ledde till både nya idéer och nya människor att porträttera så valde jag att gå min egen väg.

Hela det här arbetet har sin grund i förtroendebyggande. Människorna jag mött har i förtroende delat med sig av väldigt personliga berättelser som berört mig djupt. Några har själv hittat sina anhöriga döda och några berättar om svåra dödsfall dom tvingats hantera i sin yrkesroll. Förtroende är förutsättningen för att kunna genomföra min idé med projektet, förtroende för mig men även att jag känner förtroende för de som jag porträtterar.

Var och en har sina sätt att bygga förtroenden. Mitt sätt att bygga förtroende den här gången var att inledningsvis berätta om mina egna erfarenheter, hur självmordet drabbat mig och min egen familj och vilka tankar som väckts i och med det som hänt. Jag förklarade också varför jag valt att göra detta projekt och vad jag ville uppnå med mitt arbete. Jag har erbjudit intervjupersonerna olika alternativ hur intervjuerna kan göras, via telefon, teams eller att vi träffas rent fysiskt. Jag har gjort allt för att underlätta för de jag ville fotografera och intervjua. Plats för fotograferingen har jag också varit flexibel med, för att förenkla och göra det så lite krångligt som möjligt och för att personen som valt att ställa upp ska känna sig bekväm och trygg. Jag har också försökt visa att jag är genuint intresserad av hur yrkespersonerna rent praktiskt kommer i kontakt med självmord i sin yrkesroll och hur de hanterar det. Text rättsläkare, tunnelbanechaufför, polis, läkare, osv. Då får människor prata fritt med sin profession som grund, de kan vara i sin yrkesroll och behöver inte vara så personlig inför en främling, något som visat sig vara en bra metod. Det har gjort att många vågat kliva ur sin yrkesroll och låta de personliga reflektionerna komma till tals. Min egen erfarenhet av självmord har fått människor av olika kategorier att dela med sig av sina egna erfarenheter.

Jag, som vanligtvis har väldigt lite tålamod och gärna vill att allt ska hända på en gång, har fått träna mig i tålamodets konst. Tidigt bestämde jag mig för några yrkesgrupper och människor som jag kände var viktiga att ha med men det svåra var att få folk att ställa upp. Fotograferingarna har skett på platser i dialog med personen jag fotograferat, tid och plats för fotografering och intervju har skett i samråd. Om intervjupersonen haft specifika önskemål har jag varit okej med det eftersom jag inte vill styra de personerna jag fotograferar.

Det har varit ett tidsödande arbete att få till stånd möten med människor. Trots att de var positiva till projektet och i telefon sa att de gärna kunde ställa upp så fick man ligga på och tjata och påminna, boka om och boka av fotograferingar och intervjuer och ringa, om och om igen. I mitt yrke som bildjournalist på en tidning så upplever jag att det ger en viss tyngd när man bokar en intervju eller fotografering och visst, ibland blir det återbud, men då finns det ofta goda skäl till återbudet. Nu upplevde jag att det var en lägre tröskel för personen i fråga att tacka nej. Kanske berodde det delvis på att jag presenterade projektet som en skoluppgift snarare än ett bildreportage som ska publiceras i en tidning.

Jag började fotografera mycket av bilderna analogt men insåg att det var för tidskrävande. Jag valde sedan att fotografera digitalt eftersom det förenklade processen avsevärt. De bilder jag hann fotografera analogt lämnade jag till ett labb

för att få fram negativkartor som jag sedan skannade för att redigera i datorn. Negativscannern gick tyvärr sönder så jag började fotografera negativerna i stället men det blev verkligen inte det resultat som jag ville ha trots många försök med olika ljudkällor och negativhållare. Till slut fastnade jag i tekniken men efter handledningssamtal med fotografen Joakim Eskilssén beslutade jag att fortsätta projektet digitalt, detta för att snabba upp processen och inte fastna i tekniken. När tekniken hindrar berättandet är det dags att byta teknik, tekniken får inte stå i vägen för berättandet!

Vi är slavar under tekniken, det är kameran som styr oss menar Flusser, (1983) och medvetenhet om teknikens begränsning är viktigt eftersom man då kan anpassa sitt fotograferande efter teknikens begränsning och hitta det optimala uttrycket inom teknikens ramar. En del av bilderna hade jag dock fotograferat den sommaren som självmordet skedde och då fanns ingen tanke på vare sig kamera eller teknik utan jag fotograferade det jag kände och med den teknik som låg mig närmast, något man kan fundera på nu när kamerorna blivit så tekniskt bra nu att alla kan ta en tekniskt bra exponerad bild. Däremot kan inte alla berätta något med sin kamera. Att de flesta kan skriva eller prata betyder inte det att alla har något intressant att säga.

5 Analys.

Min process har handlat om människor och begreppet "självmord" och analysen av mitt projekt har varit pågående under projektets gång. I början trevade jag mig fram, arbetade sökande och undersökande. Jag har medvetet undvikit att styra alltför mycket utan låtit nyfikenhet och tillfälligheter ta mig vidare i projektet. När jag träffat människor har jag letts vidare till nästa person och nästa berättelse. Alla samtal och möten, alla frågor och funderingar har visat på nya vägar, öppnat nya dörrar, skapat nya frågeställningar och nya vyer och insikter har uppenbarats.

Under projektets gång har min syn på både fotograferandet och fenomenet självmord breddats och det har hjälpt mig i mitt fotograferande. Även personligen har projektet gett mig många nya insikter och tankar. Ingen står ensam, inte ens i döden, många trådar binder oss samman och det blir tydligt med ett projekt som detta.

En del fotograferingar har skett i anslutning till intervjun och en del har det gått mer än ett år mellan fototillfället och intervjutillfället. Ibland har det skett avsiktligt och ibland har det bara blivit så på grund av olika anledningar. Vissa gånger har jag dragit mig för att göra intervjun, något som berott personkemin eller att jag av någon annan anledning varit nervös för att prata. Vissa intervjuer har varit jobbiga att lyssna på och de har rört upp massor med känslor. Några intervjuer har känts befriande. Min förståelse för självmord har fördjupats under projektets gång men ibland har jag blivit förvirrad. Jag fotograferade en av mina kusiner tidigt i projektet trots att jag kände mig ganska nervös inför den kontakten. Skulle han vilja vara med och skulle han vilja prata om det som hände? Jag tog bilden men väntade med intervjun 1,5 år. Det blev en väldigt bra och ärlig intervju och jag insåg då att många som drabbas av ett självmord skapar en egen förklaring. Jag känner igen det från andra intervjuer. Jag

tror att det är att sätt att skydda sig emot sådant som inte går att förstå och heller inte förklara på ett enkelt sätt.

Under intervjuerna med personerna som kommer i kontakt med självmord i sin yrkesroll så märkte jag hur nästan alla började att prata i termer som yrkesman/kvinna och hur allt fungerar praktiskt och då var språket väldigt formellt och strikt men ju längre vi kom in i samtalet och ju längre och djupare vi kom in på ämnet så blev ett mer existentiellt samtal. Många såg något mer än bara patienter, kroppar eller "uppdrag". Många pratade om anhöriga och funderade mycket runt människan bakom självmordet. Vad som var den utlösande faktorn, varför just där och just då osv.

Alla människor kan må dåligt och alla kan ha problem i livet men när en rad olyckliga omständigheter hopar sig föreställer jag mig att det skapas det ett litet svart fönster som öppnar sig och det är då det händer. Människor, där förtvivlan och ångest driver dem till det yttersta, sugs ut genom det där lilla svarta fönstret och försvinner bort för alltid.

Jag har i efterhand insett att fotograferandet och intervjuandet, alltså hela projektet för mig har haft en läkande inverkan samt en analytisk effekt. Projektet är själva processen, eller tvärtom, processen gör projektet. Intervjuerna har fungerat som terapi, privilegiet att få prata med så många människor och vrida och vända på begreppet självmord har hjälpt mig att förstå och hjälpt mig att få en förklaring på "varför". Även om jag aldrig kommer att veta säkert så har det hjälpt mig att förlika mig med det som hänt, på så sätt har processen varit oerhört viktig.

6 Bilderna.

Processen har också hjälpt mig att hitta känslan i bilderna. Blickarna, kroppshållningen, ljuset. Känslan av tomhet och sorg men framför allt känslan av de gåtor som vi alla, levande och döda, bär inom oss. Det är gåtor och upplevelser som ibland är likartade, ibland unika för var och en. Människorna på bilderna har mött något som är svårt att förklara. Någon uttrycker händelsen som närvaron av en mörk kraft, något ont som rispar ett sår som aldrig läker utan blöder vid minsta beröring. Oavsett hur upplevelsen beskrivs så har jag intrycket av att vi alla som kommit i kontakt med självmord går vidare - men med ett slags avtryck i våra själar.

För mig och mitt projekt är **Roland Barthes** och begreppet "*Punctum*" viktigt i sammanhanget. **Barthes** använder begreppet "*Punctum*" när han beskriver det som berör. "*Punctum*" kan vara en detalj eller någon form av information som gör att bilden berör betraktaren. Med beröring menar Barthes inte nödvändigtvis något "rörande" eller känslomässigt. Det kan vara en detalj, en blick, en hållning hos en människa eller något annat. Det någon ser som en obetydlig detalj i ett fotografi kan samtidigt röra någon annan till tårar. Att man blir berörd kan enl. Barthes vara vetskapen av något i bilden, tex att personen nu är död men det kan

också vara något som påminner betraktaren om något det förflutna eller en speciell situation eller plats. Vi människor möter bilden med olika erfarenheter och känslor, alla har vi under livets gång samlat på oss erfarenheter och känslor och därför berörs vi på olika sätt. Vissa fotografier berör många medan andra fotografier bara "träffar" ett fåtal.

I mina bilder har jag strävat efter ett "Punctum" i bilden. Det kan handla om vetskapen att personen på bilden har på något sätt blivit påverkad av självmord men också det "punctum" som kan finnas i blicken på människorna som jag porträtterar. Jag vill att varje bild ska "träffa" betraktaren.

När betraktaren får vetskap om att tex brandmannen på en av bilderna inte bara haft erfarenhet av självmord i jobbet utan även själv hittat sin pappa död genom självmord uppstår ett nytt "punctum". Bildens "punctum" förändras av vetskapen om självmord i dubbel bemärkelse. Om jag skulle titta på bilderna om några år skulle det förmodligen uppstå fler - eller helt nya - "Punctum", något som Roland Barthes menar händer. Tiden som förflyter har alltså betydelse när man pratar om "Punctum". Om någon av de jag porträtterar till detta skulle dö om x antal år så skulle ytterligare ett nytt "punctum" uppstå. Den, på bilden som haft döden nära och nu själv är död. "Han är död och han ska dö" (Barthes 2010)

I boken "On photography" skriver **Susan Sontag** att bilden som verklighetsvittne påverkas av en rad faktorer. Vem som fotograferar, vad som fotograferas, val av teknik, efterbearbetning och hur fotografiet tas emot av betraktaren. Som fotograf kan jag påverka och välja vad jag vill berätta. Samma situation kan visas på många olika sätt beroende på val av teknik, vinklar, val av de människor som ska finnas på bilden etc. Jag använder ungefär samma tekniker som vid ett skrivet reportage. Berättelsen beror alltså på vilka val jag gör. Dessutom påverkas bilderna av mina egna erfarenheter och min personliga bakgrund.

Enl. Sontag lever vi i en bildkultur, ett bildspråk har utvecklats och vi kommunicerar alltmer med bilder. Kameran/telefonen är ständigt närvarande och vårt tvångsmässiga sätt att fotografera gör världen synlig genom kameran, som om vi inte upplever något om vi inte fotograferar. Sontag hävdar, livet förflyttats till ett parallellt liv där bilden krävs för att legitimera, dokumentera och bevisa vår existens. Det blir ett sätt att kontrollera tillvaron, att frysa ögonblicken stillar den svindlande tanken att allt enbart sker en gång.

När bilden bränner fast tidpunkten är det en lugnande känsla och tanken på att ha missat ett avgörande ögonblick eller skeende är förknippat med sorg.

I kaoset den sommaren fotograferade jag alla i min närhet. Jag fotograferade familjen, stugan, släkten och sommaren. Skyddade jag mig från upplevelsorna bakom kameran? Jag ville förstå med hjälp av kameran men det jag fångade - var det verkligen det jag såg? Vilka val gjorde jag, omedveten - och medvetet, och vem var mottagaren i just den stunden? Bilderna fick en helt annan funktion och betydelse än vad jag själv förstod i stunden. Jag visste inte då att det skulle mynna ut i ett projekt om självmord. Fotografering stillar oro menar Sontag. Jag tror att det stämmer. Jag är en orolig själ och fotografering lugnar mig.

Bilderna har för mig fungerat som ett sätt att kontrollera vad jag var med om, att bearbeta händelsen, både de tankar den väckte hos mig och de inre bilder jag fortfarande har kvar i minnet.

Det som gör ett fotografi "bra" är egentligen inte kameran utan fotografen som lyckas förmedla något med sin bild, **Flusser** nämner att vissa fotografer kan slå sig fria från teknikens begränsningar. Det finns tekniskt dåliga bilder men som ändå är starka bilder eftersom de bär på en berättelse. Till sist är det fotografen som bestämmer. Även om jag är styrd av tekniken så är det ändå publiceringen som spelar roll, men även där är tekniken viktig. Som tidningsfotograf är man beroende av duktiga medarbetare och redigeringen sköts oftast av någon annan. Den bästa av bilder kan ruineras av en oskicklig redigerare och ett dåligt tryck på billigt papper dödar bilden. Jag tycker att det var skönt att slå mig fri och bara fokusera på bilderna och berättandet. Att försöka lägga undan "tvånget" att allt ska höra ihop. Allt den sommaren var kaos så då får bilderna också spreta i komposition och färgskala.

Under hela projektet har jag ändå väldigt medvetet letat ljuset och i största möjliga mån förlitat mig på naturligt ljus. Jag har strävat efter att porträttera människorna i ett så vackert ljus som möjligt eftersom ljuset är en viktig del av berättelsen. Ljuset ska, i den här berättelsen, symbolisera själen och ljus är också förknippat med liv och även hopp i allt det som är mörker och död. Därför har det varit viktigt för mig att låta ljuset spela en betydande roll i bilderna. Ljuset skiljer sig ganska mycket i bilderna eftersom jag fotograferat i olika väder och olika tider på året, dygnet. Jag har velat ha ett fint ljus men en variation eftersom jag har strävat efter att det ska hända något i bildserien. I urvalet har jag sedan försökt lägga bilder med liknade ljus ganska nära varandra för att hoppet inte ska bli för stort.

Projektet har också tvingat mig och min familj att prata om det som hände vilket jag tror har varit bra för oss. Jag har läst om självmord, tagit del av statistik och andra berättelser, forskning och tidningsartiklar. Alla intervjuer med människorna som kommit i kontakt med självmord har gett mig ett brett perspektiv och en djupare förståelse för både människor, deras tankar och upplevelser i samband med självmord. Projektet blev processen – som blev projektet. Jag har under arbetets gång gått tillbaka i mitt bildarkiv, det har varit ett både tidskrävande och oerhört intressant letande, upptäckande och tankeväckande arbete. Jag har bland annat letat efter bilder som ska fungera som "andrum", alltså pausbilder mellan alla porträtt. Jag ser då bilder som jag tagit långt innan jag visste att jag skulle göra detta projekt, bilder som jag i stunden tagit utan tanke men som samtidigt framkallar känslan av det som hände och tiden efter. Bilder som i flera fall får en helt annan innebörd. Dels beroende på den tid som förflutit sedan det som hände den där sommaren, dels på hur min egen kunskap om självmord nu är mer omfattande än tidigare. Bildernas innebörd förändras också beroende på hur livet nu gestaltar sig, både för mig själv och de som blev kvar. Den dödes familj och övriga släktingar och vänner - där återkommer jag på nytt till **Roland Barthes** och begreppet "*Punctum*", något som är centralt i mitt projekt.

När jag tänker tillbaka på den sommaren så minns jag början av sommaren som ett svart hål, ett mörker. Som om något ondskefullt tagit över vår familj. Slutet av sommaren minns jag dock med värme och närhet. I sorgen synliggjordes de starka banden oss emellan. Hela familjen var samlad och vi rådde om varandra.

När jag ser helheten av mitt bildmaterial inser jag att jag har gjort en viss avsteg från den ursprungliga tanken med mitt projekt. Från början avsåg jag att bara plåta med analog film med mellanformatskamera men så blev inte fallet.

Jag hade också tänkt att bara ha en porträttserie på människor. Min ursprungliga idé var att alla bilder skulle vara "intensiva" och att serien skulle åskådliggöra relationerna mellan alla de människorna som på ett eller annat sätt blivit påverkade av händelsen. Jag hade också tänkt ha med bilder på saker som de lämnat efter sig, sådant som de efterlevande måste ta hand om. Ju längre in i projektet jag kom desto mer kände jag att jag ville ha med detaljbilder, "pausbilder", sådana som andades känslor av sorg och saknad, ensamhet men också samhörighet etc. Det kändes viktigt att bryta av alla porträtt med något annat men som ändå hörde till själva temat, något som fördjupade känslan i serien av bilder.

Jag började lägga in "pausbilder" som jag instinktivt kände hade något med sorgen, saknaden och kaoset att göra. Jag upptäckte att det gav serien ett annat flöde och tillförde ytterligare dimensioner så jag fortsatte att leta bilder. Jag gick igenom tusentals bilder från den sommaren, somrarna innan och även somrarna efter händelsen. Jag letade bilder som kunde tillförda något till berättelsen. Jag testade att lägga in olika bilder mellan porträtten, vilken bild säger vad och vad blir känslan med - eller utan - just den bilden? Jag insåg att jag fotograferat många bilder på ett "undermedvetet" sätt, jag berättade med kameran något som jag just då själv inte riktigt visste vad det handlade om - eller varför. Jag hade fotograferat bilder efter hur jag kände mig - just i den stunden.

Hur tycker jag själva att jag har lyckats med utgångspunkt från min ursprungliga projektidé?

Jag har genom fotografering och intervjuer synliggjort hur vi alla är delar av den väv vi kallar samhälle. Jag ville visa att ingen människa står helt ensam i tillvaron, att vi alla påverkar och påverkas av varandra. När någon tar livet av sig drabbas närstående personligt och ytterst smärtsamt och andra på ett mer yrkesmässigt plan men ingen går vidare utan att händelsen lämnar spår efter sig.

Min egen insikt och förståelsen för själva fenomenet självmord och de händelserna som blir följden ett självmord har ökat och förhoppningen är att även ni som tar del av mitt arbete ser vad jag sett.

Diskussion av ämnet möjliggörs genom min metod att få människor att vilja ställa upp, låta sig fotograferas och tala om en av de svåraste stunderna i livet. Min förhoppning är att konsekvenserna av självmord blir synliga i bilderna och intervjuerna, att det syns i människornas blickar, i kroppshållning och i vad de väljer att uttrycka i ord.

Min tanke från början var att jag skulle läsa in mig på ämnet, att fördjupa mig i ämnet självmord och använda mig av en gedigen litteraturlista. Visserligen har jag följt en del av samhällsdebatten via tidningar och annan media men i stället blev min arbetsmetod att arbeta förutsättningslöst och ganska intuitivt. Trots att min projektidé från början var ganska tydlig, att hitta samband mellan människor, har jag ändå tillåtit mig att ledas framåt med hjälp av ledtrådar jag funnit efter vägen. Jag har under projektets gång intervjuat en lång rad människor som har erfarenheter av självmord, i yrket eller privat och har på detta sätt samlat på mig en bred och nyanserad bild av hur självmord uppfattas och hanteras, av samhället, anhöriga och övriga.

Hur vill jag gå vidare?

Ämnet självmord rymmer i sig så många frågeställningar, infallsvinklar och både moraliska och etiska dilemman så möjligheterna att gå vidare med ytterligare arbete och projekt som detta är oändliga. Med reservation för att jag kan ha misslyckats med att hitta exempel så är min uppfattning att det är förhållandevis lite som skrivits och fotograferats inom området. Kanske beror det på rädsla, tabun och obehagskänslor i allmänhet, kulturella begränsningar eller en allmän önskan att förneka fenomenet självmord.

För egen del vill jag gå vidare, på ett eller annat sätt, exakt hur har jag inte ännu formulerat för mig själv men några idéer har jag. Jag vill i första hand bredda ämnet, föra in fler aspekter och få ett bredare perspektiv och större kunskap om självmord som fenomen. Lämpliga frågeställningar kan vara hur det på djupet påverkar människor, olika kulturer och även olika typer av samhälle. Finns det ett klassperspektiv som kan göras synligt? Vad har det att göra med immigration, flyktingar och andra typer av folkomflyttningar? Även inom Sverige sker sådant, man flyttar från söder till norr och tvärt om och t.o.m. hela städer flyttas, som tex. Kiruna. Ytterligare en intressant vinkel är de s.k. självmordskliniker som finns runt om i världen och den samhällsdebatt som med jämna mellanrum blossar upp och som handlar om assisterade självmord.

7 Slutord.

Anledningen till att jag sökte mig till Novia för att läsa en kandidatexamen var för att jag verkligen ville få möjlighet att genomföra mitt projekt om självmord. Eftersom projektet för mig kändes otroligt viktigt men föll ur ramen från mitt yrkesfotograferande så var Novia det självklara valet för mig. Här skulle jag få möjlighet till professionell handledning, kreativa samtal och bra tips under projektets gång. Att börja studera vid Novia tvingade mig att ta mig tid att arbeta med projektet och inte låta vardagen styra bort mitt fokus från projektet. Att jobba heltid som tidningsfotograf och även ta hand om två små barn under projektet har varit en utmaning, särskilt som barn nummer två föddes under projektens gång. Att dessutom renovera ett hus på "fritiden" har inte gjort det lättare. Men - studierna vid Novia har faktiskt fungerat som en paus i vardagen även om det ibland känts motigt och nästan övermäktigt.

Jag ville med mitt projekt även kunna visa mina chefer på Dagens Arbete att ämnet suicid berör de industriarbetare som vi skriver för. De flesta arbetsplatser, stora som små, har på ett eller annat sätt kommit i kontakt med suicid och alla som hör talas om det, eller upplever det på nära håll, påverkas. Det kan ha varit en arbetskamrat som begått självmord - eller berättar någon i lunchrummet att en anhörig tagit livet av sig. Många svåra samtal sker och många frågor ställs, därför anser jag att även en tidning som Dagens Arbete som är IF Metalls medlemstidning ska skriva om suicid. Det är något som angår oss alla.

Förutom att hela detta fotografiska projekt för mig har fungerat som en terapi som hjälpt mig att bearbeta sorgen har det också lärt mig att förstå fenomenet suicid, hur det påverkar människor och hur samspelet mellan oss alla kan fungera. Jag har på många sätt utvecklats som fotograf under detta projekt, förutom de rent fotografiska lärdomarna har jag lärt mig tålmodets konst och även gett mig modet att närma mig ett svårt och tabubelagt ämne. Min förmåga att planera långsiktigt, att tänka strategiskt, praktiskt och att strukturera både fakta, arbetsmetoder och de teoretiska kunskaperna har blivit betydligt bättre under arbetets gång.

Det har varit fantastiskt att ägna sig åt ett så omfattande och djupdykande projekt! En stor hjälp i mitt bildurval har varit den kurslitteratur jag kom i kontakt med i kursen *Fotografins filosofi* som jag läste våren 2021 vid Karlstads universitet.

Susan Sontags "On photography", **Roland Barthes** och begreppet "Punctum och Flusser's resonemang om teknikens inverkan fick mig att reflektera över mitt bildberättande och hur man styrs och påverkas av bilder/fotografi, varför man fotograferar och vad i bilden som berör. Det var en bra kurs som jag haft stor nytta av under mitt examensarbete. Kursen lärde mig att sätta ord på sådant i mitt fotograferande som jag rent intuitivt känt vara "rätt" - eller "fel" för den delen. Jag har fått förklaringar till egna funderingar om fotografien och kamerans inverkan på samhället. Kunskapen från kursen i *fotografins filosofi* fördjupade mitt tankesätt kring mina bilder, mitt berättande och på fotografien i ett vidare sammanhang. *Fotografins filosofi* vill jag verkligen rekommendera till de som ska börja samma utbildning som jag har nu har genomgått.

Tack till alla som låtit sig fotograferas och intervjuas och som så generöst delat med sig av sina erfarenheter av självmord, både privata och yrkesmässiga. Tack också till kursledare och externa kontakter vars synpunkter på både texter och bilder varit till stor hjälp i mitt arbete med detta projekt.

8 Referenser.

Sontag, S. (2008) *On Photography*

Barthes, R. (2010) *Det ljusa rummet*

Flusser, V. (2000) *Towards a philosophy of photography*

Cronström, S., 2018. *Samtal om självmord. u.o.*, Saga Egmont. [Online]
<https://www.adlibris.com/se/e-bok/samtal-om-sjalvmord-9788726014259>

[Hämtat: 24.06.2020]

Nationellt centrum för suicidforskning och prevention. *Självmord i Sverige*.
 [Online] <https://ki.se/nasp/sjalvmord-i-sverige> [Hämtat: 24.06.2020]

Socialstyrelsens självmordsstatistik kopplad till covid-19 och hur den kan påverkas.

Nationellt centrum för suicidforskning och prevention. *Självmord i Sverige*. [Online]
<https://ki.se/nasp/uppdaterad-sjalvmordsstatistik-fran-socialstyrelsen>

[Hämtat: 24.06.2020]

Journalistförbundet.

[Online] <https://www.sjf.se/yrkesfragor/yrkesetik/spelregler-press-radio-och-tv/publicitetsregler>

[Hämtat: 23.07.2020]

Folkhälsomyndigheten

[Online] <https://www.folkhalsomyndigheten.se/suicidprevention/statistik-om-suicid/>

[Hämtat: 23.07.2020]

Suicide Zero

[Online <https://www.suicidezero.se/fakta-och-rad/information-om-sjalvmordsrapportering-for-journalister>

[Hämtat:24.07.2020]

Folkhälsomyndigheten

[Online]http://fohm-app.folkhalsomyndigheten.se/Folkhalsodata/pxweb/sv/B_HLV/B_HLV_dPsykhals/HLV_Psykisk_halsa_alder.px/table/tableViewLayout1/?rxid=19215807-23cd-44cf-8f63-b1eed980d297

[Hämtat:25.07.2020]

Karolinska Institutet [Online]<https://ki.se/forskning/det-vet-vi-om-sjalvmord-bland-unga>

[Hämtat:30.07.2020]

Bhaskar, R. 1998. *The Possibility of Naturalism: A Philosophical Critique of the Contemporary Human Sciences*. London: Routledge.